

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

HEDA projekat

Inovativna metoda za pristup društvenom i građanskom vaspitanju u srednjem obrazovanju kroz pozorište, pozorišne tehnike i kroz umetnost uopšte

Nikolas

Kamtsis Pozorišni

reditelj i pisac

Istraživač u obrazovanju u Kreativnim metodama učenja

HEDA projekat

Inovativna metoda za pristup društvenom i građanskom vaspitanju u srednjem obrazovanju kroz pozorište, pozorišne tehnike i kroz umetnost uopšte

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Uvod	5
Definicije	7
Prolog	9
O čemu pričamo	11
Nastava građanskog vaspitanja u Evropi	12
Θέατρο: Μόνο ένα μέσο διασκέδασης?	13
Stvaraoci	14
Sa čime ćemo raditi? Šta držimo u svojim rukama?	16
HEDA projekat i Građansko vaspitanje o ljudskim pravima	16
Τίποτα δεν είναι έτοιμο, τίποτα δεν μας προσφέρεται στα χέρια. Συναίσθημα, βίωμα.	19
Το έργο τέχνης σαν εκπαιδευτικό υλικό	20
Ένα ευαίσθητο σημείο. Ο εκπαιδευτικός, φορέας και ο ίδιος μιας ιδεολογίας, φιλοσοφίας, στάσης ζωής	21
Ο εκπαιδευτικός και το παγκόσμιο κοινωνικό περιβάλλον	23
HEDA-Ανθρώπινα δικαιώματα – Συμπεράσματα	24
Η Μέθοδος του HEDA. Βήμα 1-10	26-36
Evaluacija	36
Υπόδειγμα εφαρμογής της μεθόδου HEDA- a Case study	
Ο φυγάς, ο Ξένος, ο μετανάστης: Φίλος η εχθρός?	
Βήματα 1-10	37-43
ΤΟ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ από την τραγωδία ΜΗΔΕΙΑ του Ευριπίδη	40
Μετά το μάθημα-	
Έξω από την τάξη. Παρεμβάσεις στον κοινωνικό χώρο	43
Ζωή στην εύγλωττη ακινησία της ζωγραφικής	45
Υπόδειγμα εφαρμογής της μεθόδου HEDA με αφετηρία έναν πίνακα (ΒΗΜΑ 1-10)	46-50
Zaključak	51
Bibliografija	51

HEDA projekat teži da razvije sveobuhvatnu metodologiju za nastavu društvenog i političkog vaspitanja, (Građansko) u Srednjem Obrazovanju kroz Umetnost (Pozorište-pozorišne Tehnike, Film, Slikarstvo, itd.)

HEDA projekat ima za cilj da neguje i razvija sposobnosti i osetljivost mladih ljudi u odnosu na njihova društvena ponašanja, njihove društvene odnose, njihova društvena i politička prava, kao članova organizovanog, demokratskog, savremenog i modernog društva zasnovanog na humanitarnim vrednostima.

HEDA projekat je dobro svestan da predloži koje daje u velikoj meri zahtevaju drugu vrstu škole i obrazovanja, zasnovanih na drugim strukturama, i sa drugim kvalitativnim i tehničkim karakteristikama.

Ljudi koji su radili na njemu nemaju nikakvu iluziju da moderna škola mora da napusti svoj pasivni karakter tipa: nastavnik zna i podučava, a đaci pasivno slušaju, uče, pamte i procenjuju. Takođe znamo da se proces učenja kao ovaj koji predlažemo ne može uraditi za 45 minuta nastavnog časa koji je obično norma u modernim školama. Proces učenja zasnovan na aktiviranju učenika i njihovih funkcija (traganje, mašta, osetljivost, kritičko razmišljanje i nošenje sa složenim situacijama) traži više vremena i „udobnosti” da bi radio i urodio plodom.

Kako god: u Evropi koja se suočava sa ozbiljnim izazovima na nivou demokratskih vrednosti, Heda Projekat, koji želi da odlučujuće doprinese onome što se ukratko zove Građansko Vaspitanje, kod učenika neguje i ohrabruje:

- ❖ Znanje i aktivno učešće u strukturama i institucijama
- ❖ Znanje o svojim političkim dužnostima i obavezama
- ❖ Kritičko razmišljanje
- ❖ Kreativna intervencija u društvenim pitanjima
- ❖ Znanje i kultivisanje po pitanjima demokratije
- ❖ Društvena odgovornost kao članova demokratskih društava i država

---

Čuvano **Civilno Društvo**, zahteva veću i dublju promenu struktura, vlasti i funkcija ako ne želi da ostane u praznim i nesprovedenim deklaracijama i postane praksa i iskustvo u svakodnevnom životu evropskih građana.

¹ Civilno društvo se može shvatiti kao „treći sektor” društva, različit od vlade i biznisa, koji uključuje porodicu i privatnu sferu. [1] Po drugim autorima, građansko društvo se koristi u smislu 1) agregat nevladinih organizacija i institucija koji ispunjava interese i volju građana ili 2) pojedinci i organizacije u društvu koji su nezavisni od vlade. (Wikipedia)

Definicije

Državljanstvo: (Prema rečniku Merijam-Vebster)

- * Socijalna i politička prava.
- * Članstvo u zajednici
- * Učešće i članstvo u društvenoj i političkoj zajednici.
- * Državljanstvo se stiče ispunjenjavanjem zakonskih uslova nacionalne, državne ili regionalne/lokalne vlade. Nacija daje određena prava i privilegije svojim građanima. Za uzvrat, od građana se očekuje da se povinuju zakoni ma svoje države i pravilima zajedničkog života i da je brane od njenih neprijatelja.
- * Državljanstvo se uopšteno koristi kao sinonim za nacionalnost. Tamo gdje se državljanstvo koristi u značenju koje je različito od nacionalnosti odnosi se na zakonska prava i dužnosti pojedinaca vezanih za nacionalnost prema domaćem zakonu.

Građansko vaspitanje je vaspitanje koje pruža osnovno znanje neophodno za stvaranje stalnog toka novih građana koji učestvuju i bave se stvaranjem civilizovanog društva. Za neke učenike koji ulaze u drugačije društvo, građansko vaspitanje je mnogo rigoroznije nego vaspitanje koje se pruža nativnim stanovnicima.

Na primer, imigranti koji se nadaju da će postati legalni građani moraju da nauče mnogo o politikama, istoriji, i strukturi vlade zemlje u kojoj se nadaju da će živeti. Učenici koji su već građani često znaju jako malo o svojoj zemlji u poređenju sa onima koji se nadaju da će se tamo preseliti.

(sa <https://study.com/>)

Ljudska prava : (Prema definiciji UN-a)

Ljudska prava su prava koja imamo jednostavno zato što postojimo kao ljudska bića - ne dodeljuje ih ni jedna država. Ova univerzalna prava su **inherentna** svima nama, bez obzira na nacionalnost, pol, nacionalno ili etničko poreklo, boju kože, veru, jezik, ili bilo koji drugi status. Kreću se od najosnovnijih - pravo na život - do onih koji čine život vrednim življenja, kao što su pravo na hranu, obrazovanje, rad, zdravlje, i slobodu.

Umetničko delo : (Prema rečniku Merijam-Vebster)

Umetničko delo je objekat proizveden od strane pojedinca primenom seta ideja, koncepata i tehnika u estetske, umetničke i zabavne svrhe. Ovi objekti mogu biti opipljivi ili neopipljivi, kao što su pikturna dela, arhitektonska dela, drame, književno-pozorišna dela ili muzička dela.

U nastavku ćemo koristiti ovaj termin da definišemo objekat (književni, pozorišni, pikturni) koji će biti sredstvo za približavanje političkim i društvenim pravima kroz umetnost. U našoj metodologiji „umetničko delo” shvatamo ne samo kao celovito delo (cela drama ili film) nego i kao izolovanu scenu, kadar ili detalj slike koji služi svrsi lekcije koju nastavnik želi da razvija u učionici.

Forum pozorište :

U ovom procesu, glumci ili članovi publike mogu da zaustave performans, često kratku scenu u kojoj je lik na neki način potlačen (na primer, uobičajeno šovinistički muškarac koji zlostavlja ženu ili vlasnik fabrike koji

zlostavlja zaposlenog). U primarnim oblicima „simultane dramaturgije”, publika može da predloži bilo koje rešenje, dajući predloge glumcima koji improvizuju promene u sceni. Ovo je bio pokušaj da se poništi tradicionalna pregrada publika/glumac i da se članovi publike uvedu u performans, da preuzmu reč u dramskoj akciji koju su gledali.

Novinsko pozorište

Sistem tehnika dizajniranih da daju publici način da pretvori članke iz dnevnih novina ili bilo koje nedramske komade u pozorišnu scenu.

Dokumentarno pozorište je pozorište koji koristi već postojeći dokumentarni materijal (kao što su novine, vladini izveštaji, intervjui, časopisi, i prepiske) kao izvorni materijal za priče o stvarnim događajima i ljudima, često ne menjajući tekst u performansu. Ovaj žanr tipično uključuje ili se pominje kao verbatim pozorište, istražno pozorište, pozorište činjenice, pozorište svedoka, autobiografsko pozorište.

Zakonodavno pozorište „Zakonodavno pozorište” daje svojim članovima priliku da izraze svoja viđenja. Cilj je da se pokrene dijalog između građana i institucionalnih entiteta, tako da postoji komunikacija između građana i političkog zakonodavstva. „SPECT-actors” mogu da preuzmu reč i da izraze svoja viđenja, iznesu nove predloge, identifikuju nedostatke i rupe u zakonodavstvu i traže da se kreiraju novi zakoni.

Pozorište Breht Pozorište Bertolda Brehta zasnovano je na odvojenosti posmatrača od događaja. Distanciranje i izbegavanje identifikacije sa likovima i ulogama dozvoljava posmatraču da misli da postane svestan situacija koje se prikazuju.

PROLOG

Građansko vaspitanje o ljudskim pravima je slojevit proces koji ima za cilj da nas nauči da živimo zajedno i da poštujemo posebnosti jedni drugih.

Živeti zajedno je široko korišćen izraz. Ali šta stvarno znači živeti sa drugima? (u istoj državi, gradu, istoj stambenoj zgradi). Koja su pravila i zakoni zajedničkog života?

Ako se usudimo da damo odgovor-
znajući da izostavljamo mnogo stvari iz definicije-
pošten pokušaj bi bio:

- * Poštovati zakone koji se primenjuju na sve i ako se jedan protivi da ima pravo da protestuje poštujući sva gore navedena pravila.
- * Prepoznati činjenicu da-
iako smo povezani zajedničkim problemima, iako doživljavamo iste -
više ili manje - situacije, svako ima svoju
sopstvenu ličnost, koju poštuju svi ostali, bez obzira na to da li je nek
o odobrava ili odbacuje.
- * Izbegavati nasilja svih vrsta naših suseda, ko god oni bili
- * Raditi zajedno i stvarati sa ostalima
- * Biti kreativno, društveno biće sa razumevanjem međusobnih
preferencija, pojedinosti i orijentacija.
- * Pomoći jedni drugima u potrebi
- * Prepoznati i izvršavati naše obaveze i dužnosti u istoj meri u kojoj
naša prava postoje. I još toliko toga...

Deklaracije, principi i prakse primenjeni u okviru onog što nazivamo
„državljanstvo i ljudska prava” uključuju pojmove demokratije i pravde koj
a je

jednaka za sve, kako je definisano ustavima i zakonima država, uzajamno
poštovanje između ljudi, ne-opresija čoveka preko čoveku, ne-nasilje,
poštovanje dostojanstva drugih i još mnogo toga.

U praksi, vrlo malo njih je punovažeće i poštovano dok fenomen kršenja
ljudskih prava puni novine, vesti i društvene mreže svih vrsta.

Ljudska prava brutalno krše ne samo građani nego i same države sa raznim
vrstama vlasti (sudskim, zakonodavnim, represivnim, itd.).

Pravo, na primer,

na definisanje sopstvenog tela i života krše zakoni koji određuju kako se tr
eba oblačiti, da li žena treba da se rodi ili da abortira, itd.

Tu su takođe fenomeni koji su protiv ljudskih prava, i koji su izvan nadležnosti
pojedinih i organizovanih država. Nedavna pandemija Kovid-
19 prekršila je
mnoga prava ljudi koja su se pre toga uzimala zdravo za gotovo.

Mnoga politička i ljudska prava su kontradiktorna. Na primer, ljudi imaju pravo da protestuju i tvrde i da organizuju proteste. Da li je to njihovo pravo (?) Ispravnim praktikovanjem, oni zatvaraju puteve i blokiraju saobraćaj; Dok u isto vreme, neki drugi ljudi imaju pravo da idu na posao. Neki ostvaruju svoje pravo dok u isto vreme sprečavaju prava drugih.

Sve navedeno pominjemo da bismo rekli da se **Heda Projekat** bavi posebno trnovitim problemom i ni na koji način ne teži da ga reši. Takođe izjavljuje mo veliku nužnost da građani, i posebno budući građani-

deca i adolescenti: *

- * Steknu kvalitetno društveno obrazovanje.

- * Razviju napredno razmišljanje u kontekstu formalnog obrazovanja.

- * Budu naoružani društvenom svešću, vođeni principima demokratije i poštovanja političkih/društvenih prava drugog, bilo koje boje kože, religije, ekonomskog statusa, seksualne orijentacije i verovanja.

- * Steknu na iskustven način, trezveno i civilizovano kritičko razmišljanje

,
empatiju i sposobnost produbljivanja ispod površine društvenih fenomena koristeći kompleksan pristup.

Ovo je polje u kom će se **HEDA projekat** kretati kombinovanjem i korišćenjem iskustva, znanja i metoda svih partnera koji rade zajedno.

HEDA projekat će takođe pokušati sa radikalnim, iskustvenim i višestrukim pristupom kroz pozorište i umetnost, izbagavajući sterilne opomene standardnih časova građanskog vaspitanja koji su predodređeni da budu zaboravljeni.

O čemu govorimo?

Ljudska prava su politički, društveni i moralni principi koji određuju specifična ljudska ponašanja na osnovu kojih živimo sa drugim ljudima. To su

zakonska prava upisana u nacionalno i internacionalno pravo. Ljudska prava

su osnovna prava koja svaki pojedinac ima pravo da uživa od rođenja do smrti

jednostavno zato što je čovek i učestvuje u zajedničkom životu u okviru organizovanih društava, naprednih civilizacija sa zakonima, ustavima i pravilima ponašanja. Možemo da ih podelimo u dve široke kategorije:

- * Građanska i politička prava

- * Socijalna Kulturna Prava

Pod građanskim pravima mislimo na:

- * Pravo na život

- * Pravo na slobodu

- * Pravo na slobodu mišljenja i izražavanja

- * Pravo da se bude jednak pred zakonom

m

Pod socijalnim i kulturnim pravima mislimo na:

- * Pravo na rad

- * Pravo na ishranu
- * Pravo na prebivalište
- * Pravo na medicinsku neg
- u * Pravo na obrazovanje
- * Pravo na učešće u kulturi.

Ljudska prava (politička i socijalna) primenljiva su i važeća svuda u slobodnom i civilizovanom svetu i važe za sve. Na njima se zasniva javni red,

zajednički život u društvima ljudi. Zbog toga je neophodno da se iznova i iznova govori o ljudskim pravima jer se krše na mnogo načina i zato se i dalje tretiraju sa skepticizmom -

čak i danas (ili, iskreno govoreći, POSEBNO danas) -

zato što se ispod njih kriju različita mišljenja, doktrine i stavovi o njihovom sadržaju, prirodi i filozofiji. Štaviše, današnji život i svakodnevni život su toliko

složeni da se stalno pojavljuju novi elementi. Zaista, pitanje šta čini 'pravo' je

samo po sebi kontroverzno i predmet stalne filozofske (i ne samo) debate.

Ovo čini još hitnijom potrebu za kontaktom, diskusijom i podučavanjem u školi (koja je u sadašnjim okolnostima jedino mesto gde se takve akcije mogu

sprovesti) i među adolescentima koji će uskoro izaći u društvo da žive, rade i stvaraju i stoga se suočiti sa takvim izazovima.

Predavanje građanskog vaspitanja u Evropi

U Evropi², građansko vaspitanje se obično predaje kao poseban obavezni predmet u osnovnom i srednjem obrazovanju u Estoniji, Francuskoj, Portugalu, Rumuniji i Španiji. U Francuskoj i Portugalu predaje se od 6. go dine.

U drugim zemljama deo je obaveznog nastavnog plana u prvim godinama srednjeg obrazovanja.

U Grčkoj, Društveno i Građansko Vaspitanje predaje se kao predmet u trećoj godini srednje škole.

Ciljevi kursa su sledeći:

1.

Da upozna učenike (buduće aktivne i informisane građane) sa savremenim društvenim i političkim realnostima.

2. Da upozna učenike sa načinom na koji je društvo organizovano, institucijama i naravno pojavama, uporištima i problemima koji proističu iz

ove društvene i državne formacije na nacionalnom, evropskom i globalnom nivou.

3. Sticanje znanja i iskustva u odnosu na društvo i način na koji funkcioniše

4. Sticanje socijalnih veština, i sposobnosti suočavanja sa društvenim problemima

5. Razvijanje kritičkog razmišljanja kako bi u skoroj budućnosti mogli da učestvuju u savremenoj društvenoj i političkoj realnosti.

ZVANIČNI NASTAVNI PLAN I PROGRAM

U skoro svim evropskim državama nastavni plan i program u službenim školskim udžbenicima i pomagalima je strukturiran po poglavljima/modulima i ima za cilj postepeno postizanje svesti mladog/mlade građanina/ke i njegovog/njenog iskustva Nacionalne, Evropske i Globalne realnosti.

Sa ovakvom strukturom, moglo bi se reći da su evropskim obrazovnim institucijama tematske jedinice kroz koje se kurs/lekcija predaje uglavnom sledeće:

- * Pojedinaac i društvo
- * Pojedinaac i država
- * Pojedinaac i Evropska unija
- * Pojedinaac i međunarodna zajednica

a

---

* Izvršna agencija za obrazovanje, audiovizuelne medije i kulturu (EACEA P9 Eurydice)

Pozorište: samo sredstvo zabave?

Da li je pozorište samo način zabave, dobrog provoda?

Ono što rade veliki pisci sa svojim dramama koje su putovale kroz vreme je

samo... za zadovoljstvo ljudi u vreme predaha, praznika i uzdržavanja od svakodnevnog neophodnog društvenog života i rada?

Da li je umetnik i stvaralac samo zabavljač?

Ne mislimo tako.

Pozorište i umetnost (a samim tim i umetnici) uopšte, najveći su komunikacijski mediji, „sredstvo za prenošenje značenja, sredstvo za

pričanje o ideologiji, filozofiji, stavovima i ponašanju.” U ovom smislu, ona

može da oblikuje mišljenja i formira savesti u skladu sa gore navedenim.

Pozorište je antropocentrični mediji izražavanja i kao takav sadrži i prenosi mnoge poruke, značenja, itd. koja prizivaju ne samo nečiji um i logiku već i emociju. Na ovaj

dvojaki način, njegov uticaj na pojedinca je mnogo snažniji od opisa, opomena i direktata ljudskog društva.

Da, rat je loša stvar. Ova fraza je sama po sebi razumljiva. Svi to govore i razumeju na svaki način preneto i svi to prihvataju (bez obzira da li to ne prate). Ali kada se stane ispred Gernike Pabla Pikasa, čovek ne samo da razume kako je loša stvar rat, nego **oseća** i horor rata u svom njegovom sjaju i ne želi da bude učesnik u takvim razaranjima i svireposti.

Svako ima pravo na život. Onaj koji oduzme nečiji život je osuđen i zatvoren. Tim pre kada su žrtve deca (referišemo na česta ubistva dece u Sjedinjenim

Državama nemirni vlasnici oružja koji su često maloletni). Osuda zadovoljav
a

javno raspoloženje, ali spontani, poetični tekst koji je napisala majka izgubljenog deteta podstiče naše emocije bolom koji ona izražava, koji se zauvek nastanjuje u domu i porodici koja tuguje za svakim svojim detetom.

Stvaraoci

Svi oni koji se bave umetnošću i posebno pozorištem... istražuju, obrađuju i oblikuju ljudske vrednosti, i posledično savesti. Filozofski radovi Ničea i Šopenhauera i svih ostalih velikih filozofa govore o i definišu ljudske vrednosti. Oni nastoje da oblikuju savest onih koji ih čitaju i uče.

Ali to čine i tekstovi Eshila, Sofokla i Euripida ali i svih drugih klasičnih pisaca. Isto važi i za muziku Vagnera i Šostakoviča. Ako Gernika izražava ideje i stvar

emocije u bilo kome ko je vidi (surovost rata bojama, oblicima i vizuelnim predstavama). Isto važi za: Eshila sa „Persijancima”, Euripida sa „Trojankama”

sa likovima, konfliktima i odnosima na sceni putem glumaca, Vagnera i Šostakoviča sa zvukovima, notama (muzika, pevanje). Dijalozi i sukobi između

Eteokla i Polinika (dva brata koja pretenduju na presto Tebe), govore o pravdi, otadžbini, ljudskim zakonima, moralu, moći, itd.

Vagner to isto radi u „Valkirama”, na primer. Uloga Valkire inspirisana je figurom slobode u Francuskoj revoluciji, nešto što je Delacroix uradio bojanjem

na slici. Zigfrid (iz Vagnerovog Prstena Nibelunga) je Ničeova personifikacija nadčoveka. *"For by himself the free man must create himself"*. Ovde se izražajna sredstva menjaju i ideje, za one koji gledaju operu, prenose se kroz muziku i libreto.

Tako i glumac/ica u pozorištu koji igra likove, reditelj/ka koji organizuje ceo performans, scenograf/kinja koji/a kreira scensko okruženje i svi drugi stvaraoci.

Svi ovi saradnici su bili senzibilisani i dirnuti stimulusima koje su dobili iz okoline (društveni i ekološko-prirodni prostor, itd.) i koji se izražavaju kroz značenja predstave (pozorišne predstave) i vrednostima koje prenosi

Zatim stvaraju druga dela (performanse, slike, spise, itd.) koji sadrže ovu osetljivost i emociju i prenose je kroz svoj rad na mnoštvo drugih ljudi (publika, gledaoci), različitih jedni od drugih, koji su došli da ih vide. Na taj način način oni stimulišu osetljivost i emociju različitih ljudi (gledalaca), koji su manje ili više „nevini” i (navodno) nesvesni ovih vrednosti. Kroz emocionalno nakrcan lirski materijal (tekst, scenografija, kostim, pokret, glas,

emocija), ovi ljudi su primili ovi poruku i tada se stvara dijalog unutar njih samih, sa pitanjima i odgovorima, neslaganjima i slaganjima, argumentima i

kontraargumentima, formirajući tako sopstveno mišljenje, svest, ubeđenja i svoja lična „verovanja”.

Ovu operaciju i sekvencu komunikaciono-

umetničkih događaja koristi HEDA projekat. Njegova težnja je da komunicira i podeli sa učenicima srednjih škola, na jednostavan način, osnovne i razumljive humanitarne vrednosti (demokratija, kultura, poštovanje drugih, itd.) i da nauči političkim i

socijalnim pravima i obavezama koje svi imamo živeći u organizovanim društvima. Koristeći iskustvene tehnike kao što je pozorište, dovodi učenike do doživljaja emocija i tako korišćenja svojih osećanja i emocija za uspostavljanje ljudskih prava u sebi i poštovanja sebe samih i drugih.

HEDA se bavi i istražuje širok spektar materijala. Nastoji da ih organizuje i sastavi korak po korak metodu za pristupanje ljudskim pravima kroz pozorišne i/ili opštije umetničke tehnike. Ove tehnike će biti metodologija/sredstvo u rukama edukatora koja će učiniti njihov rad zanimljivijim i mnogo efikasnijim i uticajnijim za učenike. Ova metoda koristi i

regrutuje ne samo definicije, principe i samorazumljive savete, nego i emocije,

emocije u smislu emocionalne svesti kod učenika, budućih odgovornih građana. Kako su se izazovi za ljudska prava i demokratiju umnožili širom sveta, dok se humanitarne vrednosti osporavaju i osporavaju od strane ljudi,

grupa ljudi i celih država, društvene studije od malih nogu su neophodnost

---

Sa čime ćemo raditi? Šta imamo u svojim rukama?

Koje se nam alatke potrebne i kako se možemo suočiti i prevazići tako raznolik, složen i haotičan izazov?

Odgovor je skoro momentalan i direktan: **Sve što Umetnosti i posebno pozorište i izvođačke umetnosti imaju da ponude.**

U pozorištu imamo posla i suočavamo se sa ljudima, sa njihovim ljudskim odnosima, sukobima ideja, emocija, težnji i interesa. Oni postoje na sceni kroz tekst, i oživljavaju telom, glasom i energijom glumaca i animacijom celog njihovog emotivnog sveta (mašta, osećajnost, sećanja, itd.). Pored toga, da bi sve ovo bilo još intenzivnije, pozorište nudi niz drugih sredstava koje glumac može da koristi (kostimi, lutke, maske, itd.). Slikarstvo i muzika imaju svoja izražajna sredstva ali u statičnijem obliku. Dok u slikarstvu vidimo surovost rata izraženu crvenom bojom i pocepanu zastavu (koja označava krv u odbrani svoje zemlje) u pozorištu imamo i dijalog, muziku, pesmu, pokret, emociju, itd.

(na kraju HEDA metode nalszi se poseban dodatak o tome kako slika može biti polazna tačka u lekciji str. 30- Život u elokventnom mirovanju slikarstva)

Od samog početka navodimo da HEDA projekat ni na koji način nema namenu da učionicu pretvori u pozorišnu scenu. On jednostavno predlaže nastavnicima srednjeg obrazovanja novu alatku koja koristi vekovnu pozorišnu ekspertizu i tehnike za podršku obrazovanju o ljudskim pravima i humanitarnim vrednostima kao što je gore opisano.

HEDA projekat i Građansko vaspitanje o ljudskim pravima

HEDA projekat pre svega predlaže stvaranje prijateljskog i kreativnog okruženja za učenje u kojem će diskusija/lekcija/, „fermentacija” za ljudska prava postati zanimljiva i participativna. Učenici će moći aktivno da učestvuju i dobiće priliku i podsticaj da svaki put iznesu svoja lična iskustva i mišljenja o konkretnoj temi koja se ispituje. Iz filma svi su izvori beskonačnih stimulusa koji sigurno mogu da podstaknu interesovanje i diskusiju i učešće učenika. Pre svega, kontakt sa samim umetničkim delom, otvara nove horizonte, obogaćuje emotivni svet učenika, neguje i hrani njihovu maštu i osećajnost.

Ali sadržaj umetničkog dela - a to je ono što nas najviše zanima -

daje osnov za diskusiju o
ljudskim pravima. Navodimo nekoliko primera, koje ćemo zatim

detaljno razraditi u kontekstu formulisanja metodoloije koja je praktično primenljiva na podučavanje o ljudskim pravima u srednjem obrazovanju.

* Da li osoba ima pravo da uzme zakon u svoje ruke i da izvodi pravdu zaobilazeći državne zakone i statutarno pravo? Da li osoba ima pravo da uzme zakon u svoje ruke i da izvodi pravdu zaobilazeći državne zakone i utvrđeno pravo?

* Da li je legalno da osoba pod preplavljajućim emocionalnim pritiskom odlučuje i izvršava kazne za druge ljude, a da oni ne znaju, ne pripremaju se ili nemaju pravo da se brane, itd.?

Lako je odgovoriti na pitanje: Ne.

Ali slučajevi samopravde su brojni i raznovrsni. Pod ogromnim pritiskom osećanja zavisti, ljubomore, napuštenosti, osvete i odmazde iz bilo kog razloga, itd. osoba uzima pištolj i ubija, otrov i otruje, kiselinu i unakazi drugu osobu, koja nije svesna pretnje i opasnosti pored njega/nje.

Takav događaj iz dnevnog kriminalističkog izveštaja može dati nastavniku priliku da održi lekciju u učionici. Naravno, ova lekcija će biti izvedena u granicama očiglednog: da li je legalno da neko preduzme takvu akciju? N E.

Nastavnik/ca razvija očigledan argument i učenici pasivno slušaju i na kraju se slože sa njim/njom. Ali koliko više obogaćujuća i produktivnija postaje ta nastava kada se kroz umetnost daju prilika i kontekst, a zatim se specijalizuju za stvarne uslove trenutne duštvne situacije i stanja.

Evo primera:

Tema: Da li osoba koja je bila umešana u krivično delo (na neki način počinila zločin) ima pravo da bude krivično gonjena u skladu sa formalnim institucionalizovanim zakonom (zakoni i statuti, krivični zakonik, itd.) i da ima pravično suđenje i kaznu?

U Euripidovoj tragediji HEKUBA Polimestor (kralj Trakije i saveznik Trojanaca tokom Trojanskog rata) primio je dragoceno blago od Prijama da ga prihvati u

svoje kraljevstvo i zaštiti najmlađeg sina Prijama i Hekube od Grka koji su okupirali Troju. Umesto toga, Polimestor je ubio dete da bio zadržao blago. Na

putu za Grčku, Hekuba (robinja Grka) i ostale Trojanke kada su čule za gu bitak deteta, zvanog Polidor, za kaznu su ga uhvatile u zamku i oslepele.

Kada je stigao Agamemnon vođa Grka (pobednika), i Ekavi i slepi Polimestor

su razvili svoje argumente. Scena iz Euripidove tragedije sa svim argumentima

i Ekavijevim planom daje mnogo razloga za diskusiju o klasi i za razmišljanje

nje o pitanju samopravde i prava na pravično suđenje. Ovo se može učiniti jednostavnim čitanjem, (ili gledanjem predstave) ili još bolje uključivanjem učenika na različite načine u iskustvenu/pozorišnu aktivnost na mnogo

načina i na više nivoa. Organizator/ka, koordinator/ka, facilitator/ka i direktor/ka celog procesa biće naravno nastavnik/ca koji/a je pripremio/l a celu aktivnost i vodi je od početka do kraja.

Projekat HEDA opisuje i predlaže integrisanu metodu korišćenja umetničkih dela -uglavnom pozorišnih i vizuelnih umetnosti ali i filma, književnosti (kratke priče, bajke, itd.) - na analitički način tako da nastavnik/ca ne prati samo studije slučaja koje je predložila HEDA nego i razvija nove sopstvene studije slučaja i, što je još važnije, razvija sopstveni metod pristupa ljudskim pravima i društvenim fenomenima uopšte (emigracija i imigracija, izbeglice, rasizam, različitost, nasilje u svim svojim oblicima, integracija i socijalna inkluzija, itd.).

Krajnji cilj je: Promeniti edukatorov/kin način predavanja i bavljenja predmetom (a samim tim i odnosima i dinamikom u učionici) i usvojiti više iskustvene metode (koristeći umetnost) koje mobilisu učenike u svim njihovim funkcijama, mentalnim, emocionalnim, empirijskim, itd.

Ništa nije spremno, ništa nam nije ponuđeno. Emocija, iskustvo.

Umetnička dela (svih oblika i u svim fazama razvoja ljudske civilizacije) nastala su iz osećanja jednog (ili više) ljudi koji su bili pod emotivnim pritiskom nekog događaja. Ljubav inspiriše, rat inspiriše, bol inspiriše, teškoće i nevolje inspirišu, problemi inspirišu. Ljudi u teškim situacijama su inspirisani i stvaraju. Retko, a ko uopšte, stvaraju u uslovima sreće i blaženstva. U takvim okolnostima su zadovoljni da uživaju u svojoj sreći. U suprotnom, u situacijama bola, pritiska i nesreće, pod pritiskom intenzivnih emocija i emocionalnog opterećenja, pišu, slikaju, pevaju da bi ublažili bol, oslobodili se emotivnog tereta i iskupili se. Aristotelovsko iskupljenje (Aristotelova „poetika“) je takvo i opisuje duboku potrebu pojedinca. Umetnik/ca želi da podeli sa drugim ljudima ovu potrebu da izrazi svoju patnju, da komunicira sa drugima i da pronađe „sapatnike“. Na ovaj način se umetnik/ca iskupljuje (uvek u aristotelovskom smislu) i njegov/njen bol ili strast se ublažava i prevazilazi. Rezultat ove potrebe je umetničko delo.

Izraz umetnika i njegov rezultat (umetničko delo) nije jednosmerna funkcija već sledi dvosmerni i složeni put. Odnosno, umetničkom delu ne treba samo nekoga da emituje/pošalje, nego mu je potreban i neko da ga primi. Zato mu je potrebno osetljivo oko i emitera/pošiljaoca i receptora.

Ovo je ugao koji HEDA metodologija koristi kao osnovu za izgradnju svoje metode pristupa.

Umetničko delo kao edukativni materijal

Umetnička dela nisu napravljena da se isključivo koriste u edukativne ili druge svrhe, iako grčka reč „zabava” znači obrazovanje (obuka) duše, o

na to rade na poseban način. U obrazovnom procesu umetničkim delima su potrebni pogled i perspektiva nastavnika/ce koji/a će ih „pročitati” na takav način da postanu edukativni, nastavni materijal. Pomenuta scena Polimestorve kazne u Euripidovoj tragediji HEKUBA, nije bila pisana za predavanje u školama, nego da bi bila prikazana u pozorištu (imajte na umu da su stari narodi takođe nazivali podučavanje - ne slučajno - predstavljanjem tragedija i komedija u klasičnim pozorištima). Društvene pojave su mučile građane 5. veka pre nove ere. Već pomenutu scenu iz Euripidove Hekube nastavnik/ca može da iskoristi da se pozabavi:

*fenomenom samoopravljanja i da li neko ima pravo na to

*pravom pravičnosti na pravdu i na dokazivanje da svako ima pravo na pravično suđenje

Da bi ovo uradio u kontekstu kursa društvenog i građanskog obrazovanja, mora da istakne tačke koje favorizuju ovu ideju i da zaobiđe druge koje nisu

posebno važne za svrhu njegovog/njenog časa: pravo na jednakost pred pravdom i da pokaže da svako ima pravo na pravično suđenje.

Da bi ovo uradio, u kontekstu časa društvenog i građanskog vaspitanja, nastavnik mora da **naglasiti tačke/aspekte koji favorizuju** njegovu ideju i da zaobiđe one koji

nisu posebno bitni za cilj časa. U ovom smislu, legitimno je i neophodno da nastavnik napravi male izmene pojedinih elemenata dela (izolujući jedne scene od

drugih, intervenišući u dijalogu, ili, ako je to umetničko delo, fokusirajući pažnju odeljenja na jedan detalj slike prelazeći preko ostalih, ili, ako je to film, izolujući jednu scenu, zaustavljajući ilipraveći usporen snimak u jednom trenutku).

Međutim, prethodno je potrebno odrediti i poznavati predmet samog časa.

Osetljiva tačka. Nastavnik/ca, nosilac/teljka ideologije, filozofije, životnog stava.

Kurs, kao i svaki kurs, zahteva pripremu da bi tema bila jasna i razumljiva učenicima i da bi dala željene rezultate i vodila ka validni i jasnim zaključcima.

Tim pre, jer se u našem slučaju bavimo ljudskim pravima, temom koja je složena, dvosmislena, prilično složena i zapetljana u zakone, dekrete, deklaracije, tvrdnje koje osporavaju jedna drugu, itd.

Uloga nastavnika/ce u slučaju časa Društvenog i Građanskog Vaspitanja i Ljudskih prava ili kako god se zvao, mnogo je važnija i složenija u odnosu na nastavu drugih predmeta. U ovom kursu igraju važnu ulogu ne samo da znanje i predavačko iskustvo nastavnika/ce nego i njegova/njena lična uverenja, i njegova/njena filozofska, ideološka, politička, etička i estetska uverenja. I ovo se mora naglasiti. Uradićemo to na primeru koji za polaznu tačku uzima događaje koji se dešavaju u vreme pisanja ovog teksta i koji su dobro poznati širom sveta.

Vrhovni sud SAD-

poništio je ustavno pravo žena da odlučuju o sebi i svom telu u slučaju neželjene trudnoće i abortiranja. Ovo pravo je uspostavljeno 1973. a u junu 2022. je poništeno dozvoljavajući svakoj državi da odluči šta će se primenjivati u svakoj državi.

Demokratski kongresmeni, uključujući predsednika Bajdena, govorili su o nazadovanju od 150 godina i sramoti, dok su republikanci trijumfovali. Činilo se

da su žene podeljene dok je većina protestovala protiv ove odluke. Dakle **kako**

će nastavnik/ca u školi u Sjedinjenim državama da predaje lekciju u t

ako podeljenoj i dvosmislenoj situaciji? Šta će njegovo/njeno odeljenje i učenici raspravljati i kakvi će zaključci biti izvučeni?

Dakle ovde je jasno da će politička i moralna uverenje, idološka pozicija nastavnika/ce uticati na njegovu/njenu lekciju i da će igrati presudnu ulogu u tome o čemu će se razgovarati u učionici i u kom pravcu će biti usmereno razmišljanje učenika. Ovo je osetljivo pitanje u nastavi časa u tradicionalnom ili inovativnom formatu predavanja koji predlaže **HEDA**.

Još jedna osetljiva tačka je karakter nastavnika/ce i kako će on li ona reagovati na moguće izazove:

*Da li će se on/ona usuditi da otvoreno govori u učionici o tako osetljivim pitanjima? (abortus, seksualna sloboda, posedovanje oružja, demokratska prava, itd.)

*Neće li se uplašiti pred rizikom žalbe roditelja ili učenika koji se ne slažu s

a lekcijom i načinom na koji je izvedena?

*Da li će on/ona biti voljna da ugrozi svoju poziciju i karijeru zbog mogućih

žalbi roditelja ili nastavnika i potom vladinih nadzornika?

*Neće li se plašiti pretnji kaznom od bilo koga ko se ne slaže? (uvek u odnosu na lekciju)

Eduktor/ka i globalno društveno okruženje

Ljudska prava su široko polje istraživanja. Tim pre što su pompezne političke deklaracije i zvanični dokumenti ograničeni na razmišljanje o željama i merama koje su često u neskladu sa ljudskom prirodom i običajima. Tako značajni deo onoga što nazivamo „ljudskim pravima“ nije primenjeno ili istraživano. Ovom se moraju dodati različite tradicije, religije, predrasude, zakoni, stavovi i ideologije na osnovu kojih funkcionišu ljudska društva. Zaista, nešto što je očigledno i samoobjašnjivo (a samim tim i osnovno pravo) u zapadnom svetu, nije samo po sebi očigledno u islamskom/arapskom svetu. Utoliko pre što za veliki deo sveta može važiti i biti utvrđeno jedno pravo, dok je za ostatak sveta ustanovljeno upravo suprotno.

Nastavnik/ca zato mora da zna i da ozbiljno uzme u obzir (osim predmeta koji treba da se predaje) **opšte društveno okruženje, njegove implikacije u različitim oblastima društvenog života, kao i ko su njegovi/njeni učenici zajedno sa društvenim i kulturnim sastavom njegovog/njenog odeljenja.** Zaista, ova poslednja tačka nikako nije očigledna u uslovima široko rasprostranjene imigracije širom sveta. Multikulturalna i višejezična nastava su čest fenomen

u

Evropi (i drugde) i time nastavnikov/icin posao postaje složeniji i obuhvata do
sta više faktora.

- * Gde stati i usmeriti razgovor?
- * Šta tačno raditi sa učenicima?
- * Koju strukturu i izbore će on/ona napraviti u svojoj lekciji?
- * Koja pitanja će on/ona uvesti a koja će postati tačke diskusije u učionici?

HEDA - Ljudska prava - Zaključci

Ljudska prava u modernim društvima su napadnuta sa svih strana. Čini se paradoksalnim za našu kulturu, koja je u mnogim aspektima postigla veliki napredak, da nazaduje u ljudskim pravima koja su se generalno uzimaju zdravo za gotovo.

Učenici, mladi ljudi uopšte, imaju neke od najvećih prilika da postanu svesni, aktivni građani svesta kroz napredne, dobro razvijene i moćne prilike obrazovanja o ljudskim pravima. Mladi ljudi treba da osete da zanje/obrazovanje

koje dobijaju u modernim školama smatraju da su ljudska prava od velike važnosti i da njihovi nastavnici i njihove vršnjaci (budući građani) promovišu jednakost, dostojanstvo, poštovanje, nediskriminaciju i participaciju.

Za modernog edukatora/ku, stvaranje i podržavanje sredine za učenje koja je prijateljska prema ljudskim pravima, tj. sredina u kojoj se ljudska prava uče, podučavaju, praktikuju, poštuju, štite na dnevnoj bazi, od ključne je važnosti i

najveći zadatak. Nastavnik/ca koji/a na svestan i odgovoran način predaje predmet Društveno i Građansko vaspitanje treba da ga tretira kao **zanimljivu**

oblast za učenje koji/a ne samo da formalno predaje predmet već i kod svojih učenika neguje stavove, veštine i sposobnosti koji svesno promovišu i štite ljudska prava.

HEDA predlaže i podstiče angažovani obrazovni proces korišćenjem iskustvenih participativnih metoda, pozorišnih tehnika, igranja uloga, istraživanja, refleksija,

diskusija, i igara zasnovanih na umetnosti. Dozvoljava nastavni/ici da postane

stvaralac/teljka takođe, i da stvori **zanimljivo** okruženje na času, da govori o: umetnosti, velikim ličnostima (intelektualcima/kama, umetnicima/icama, stvaraocima/teljka), velikim umetničkim delima, da priđe psihološki, moralno

i sociološki modernim građanima. Na ovaj način ne podučava samo studente nego uz to:

- *Neguje njihovu maštu i osetljivost

- *Proširuje njihove vidike

- *Obogaćuje njihovu ličnu kritiku čoveka i sveta

- a

- *Daje im prilike da iskoriste sopstvena iskustva i perspektive i da razviju svoje sopstvene dokumentovane zaključke i izbore

Ljudska prava predstavljaju širok sistem vrednosti prema kojima svi imaju jednaka prava i obaveze. Učenici (budući građani) treba da razmišljaju i steknu veštine

**proučavaju primera kroz umetnost kako bi se suočili da savremenim dilemam
a i razvili**

osetljivost na poziv humanosti čak i u najekstremnijim okolnostima. Ovaj pristup je usredsređen na čoveka i prepoznaje:

* Osoba je medij i svrha

* Ljudi su i alatka i rezultat

* Svako od nas može da napravi razliku za pravednije društvo, gde ljudi mogu da žive, podržavaju solidarnost i poštuju prava jedni drugih.

HEDA Metoda. Korak po korak

Faza 1 - PRE LEKCIJE - PRIPREMA

Korak 1

Određivanje i dobro poznavanje predmeta koji on/ona želi da predaje.

Ljudska prava su retko jednostavna i jednodimenzionalna. U većini slučajeva nose sa sobom posebnosti, izuzetke i zvezdice. U tekstovima pisanim o svakom od njih nalaze se skriveni detalji. Detalji koji razdvajaju jedan slučaj od drugog, zato ove detalji moraju biti uzeti u obzir. Dakle, pored zvaničnih obrazovnih materijala (udžbenici, izvori, itd.) nastavnici moraju da urade relevantno istraživanje da bi stekli zadovoljavajuće znanje o predmetu (posebnom predmetu o kome se govori/predaje u odeljenju) i njegovim parametrima.

- *Šta obuhvata zvanični nastavni materijal?
- *Šta se dešava u zapadnom svetu a šta na istoku?
- *Da li postoje drugačije karakteristike između različitih društvenih klasa?
- *Šta se dešava u našoj zemlji?
- *Kakva je situacija na našim prostorima?
- *Koje razlike i udaljenosti postoje (ako ih uopšte ima) između svakodnevnih običaja i zvaničnih institucionalnih zakona?

Ove odlike postoje u različitim oblicima i intenzitetima od države do države. U državama severne Evrope, imati nastavnika/cu koji/a govori o ženskim pravima u svojoj školi veoma se razlikuje od škole na evropskom jugu gdje je emigracija intenzivnija i pretežno rasprostranjena. Znamo jako dobro da je položaj žene vrlo drugačiji u orijentalnoj tradiciji u poređenju sa zapadnim svetom ili (ne ciljajući na istočnjačke kulture) položaj žene je drugačiji u Stokholmu i na evropskom jugu. Pravo na nošenje oružja u Grčkoj je jasno i nedvosmisleno. Ipak, u oblastima Krita važe običaji i tradicije i na kraju prevladaju neke stvari (uz toleranciju državnih organa) koje nisu dozvoljene u drugim slučajevima i oblastima.

Korak 2

Doprinos umetnosti. Istraživanje i izbor umetničkog dela

Kako se udaljimo od oblika klasičnog tradicionalnog obrazovanja (gde edukatori podučavaju, a učenici patetično prihvataju njihove reči) koje, u slučaju Socijalnog i Građanskog Vaspitanja i prava, na kraju funkcioniraju kao opomena (šta treba da radimo, šta je dobro i dobro raditi, i kako da se ponašamo tako da naše ponašanje bude zakonito), veza između predmeta i umetnosti mora biti direktna i neposredna.

Tako, nastavnik/ca treba da pronađe i izabere komad/umetničko delo koje im daje mogućnost da predaju lekciju, što je moguće efikasnije radi učenika, i da ih dovede do željenog (i svesnog) ishoda. Pod **umetničkim** delom, mislimo na umetnički proizvod bilo kog oblika i vrste. To može biti scena (dijalog, monolog, određena scena iz drame), scena iz filma, slika, itd.

Za ovaj zadatak nastavnici mogu da potraže:

- *U pozorišnim tekstovima (internacionalnim ili nacionalnim, klasičnim ili modernim)
- *U klasičnoj ili savremenoj književnosti
- *U popularnoj/narodnoj tradiciji (pisanoj ili usmenoj, bajkama, mitovima, legendama)
- *U filmovima, slikarstvu, itd.

U okviru ograničenog vremenskog okvira lekcije, ne možemo da dubinski istražujemo ceo projekat jer bi to zahtevalo mnogo lekcija. Tako da, kada govorimo o drami mislimo na **komad/deo koji služi svrsi lekcije**.

Drama koja će biti korišćena kao početna tačka ili triger lekcije **ne mora da bude već postojeće umetničko delo**. Nije neophodno za da nastavnik/ca traži među bezbroj umetničkih dela svetskih umetničkih opusa pravljenih godinama. Može da se preuzme iz:

- *Dnevnih novina
- *Sajtova sa vestima, i izabrati neki od nedavnih događaja (Ovde nastavnik/ca koristi mnoge odlike Dokumentarnog ili Novinskog pozorišta tako što jednostavnu vest/priču iz novinskih isečaka pretvara u pozorišnu akciju).
- * (Ili još bolje) Izmisliti i stvoriti sam/sama tako da bude originalna i potpuno prilagođena potrebama kursa.

U poslednjem slučaju ne tražimo književne/pozorišne vrline ili umetničku vrednost. Funkcionalnost projekta u okviru lekcije je dovoljna.

Bilo koji tekst koji nastavnik/ca stvori ili izmisli je dovoljno zadovoljavajući ako daje one stimulse koji aktiviraju učenike, da ga prate, da ga igraju, da razmišljaju, da komentarišu, da diskutuju o njemu i da na kraju donesu sv

oje zaključke.

Korak 3

Uređivanje i oblikovanje dela/scene/isečka

Kao što je već pomenuto, umetnička dela (u bilo kom obliku), nisu stvorena da budu obrazovana sredstva. Njihova svrha i uloga su da produhovljaju. Bilo kako bilo, ona „poučavaju” (nije slučajno da su antički Grci smatrali da je poučavanje predstavljanje antičnih dramskih dela u antičkim pozorištima). Imaju mnogo važnih poruka da prenesu. Društvene poruke koje sadrže suštinu ljudskih vrednosti. Ove poruke mora istaći i promovisati nastavnik/ca koji/a želi da prati i koristi **HEDA** metodologiju. Zato nastavnik/ca treba da se umeša i inetrevniše na odabranom projektu i da ga prilagodi kako bi postigao/la svoj cilj. Takav proces je potpuno legitiman jer smo prihvatili da stavimo umetnost u proces učenja. Na ovaj način umetnost „prihvata” da sada, umesto razonode, obrazovanje i znanje igraju glavnu ulogu. Dakle nastavnik/ca koji je odbarao/la umetničko delo (pozorište, film, kratku priču, bajku, mit, itd.) može i treba da ga oblikuje u određenoj meri, da bi mogao/la da radi sa učenicima iskustveno, na određenom predmetu lekcije. Predmet lekcije, u našem slučaju, jeste političko, socijalno pravo, kako je definisano udžbenikom. Kroz jednostavan i jasan put koji će nastavnik/ca pratiti, umetničko delo će biti ponuđeno za jedan iskustveni proces tokom lekcije.

U slučaju scene iz predstave nastavnik/ca može da:

- *Prevede/prilagodi tekst po potrebi
- *Podvuče i naglasi tačke koje služe lekciji i njenim ciljevima
- *Zobiđe bilo koje delove, beznačajne za ciljeve lekcije *

Zatim će ovaj odlomak biti dat učenicima koji će ga uvežbavati/„iskusiti”, jer će učenici biti pozvani da ga prikažu i onda diskutuju o tome, komentarišu pojedinu tačku. Tekst koji će nastaviti oblikovati treba da omogući što veći broj učenika da učestvuje. **Odeljenje treba da radi kao tim**. U slučaju umetničkog dela (slika, vidi str. 30) fokusira se na detalj slike koji takođe služi

---

lekciji. Ovaj detalj je umetnički i naravno statičan budući da je to slika. Ali može da se razvije u “igranje” (predstavljanje) ako nastavnik/ca, (ili još bolje) sam i učenici žele da „ubace” reči, napišu dijalog između entiteta prikazanih na slici, i onda to pokažu/iskuse.

Korak 4

Isticanje i definisanje tačaka diskusije

Odabrano umetničko delo (isečak) kroz dijaloge koji se razvijaju predstavlja osobe, odnose između njih, dramske sukobe.

Glavni likovi:

* Su simbolički, **značajni i proživljavaju važne momente** koji nam se predstavljaju (pisci izostavljaju beznačajne momente svakodnevnog života ljudi):

nikad nećemo videti da čoveka kako kašlje zato što mu je zapušeno grlo. Videćemo ga kako kašlje jer ima tuberkulozu)

* **Imaju važne stvari o kojima govore** i važna pitanja na koja treba odgovoriti.

* **Predstavljaju i izvode važne argumente** koji podržavaju njihovu poziciju.

* **Izvlače važne zaključke** koji, u slučaju klasika, ne govore samo o likovima

nego o svima nama. Nastavnik/ca koji/a je izabrao/la scenu iz, na primer, klasične drame, i koji/a je onda **inetervenisao/la** unoseći neke izmene, tako

đe mora da ukaže na ova pitanja i onda na pozicije karaktera, njihove argumente i da jasno formuliše pitanja:

Pitanja koja pojašnjavaju izjave/pozicije FORUM pozorišta.

*Pitanja koja izazivaju dijalog, odgovore i formulisanje.

*Pitanja koja provociraju i podstiču debatu i, izazivaju odgovor i stimulišu mišljenje/mišljenja/gledišta učenika.

*Ova pitanja će biti teme na koje će se nastavnik/ca kao facilitator/ka / medijator/ka najviše fokusirati u svojoj lekciji da bi izazvao/la diskusiju i debatu kako bi se došlo do zaključka.

*Ovi zaključci su dinamični a ne statični. To jest, oni podstiču ponašanja sličnih (na strani učenika) odblikujući njihov društveni stav i odnose u njihovom kasnijem životu.

** Glavna karakteristika **FORUM pozorišta** je razmena dijaloga između publike i glumaca. Intervencije koje počinju pitanjima i provociraju odgovore i diskusije, prekidajući akciju u odgovarajućim delovima.*

Korak 5

Određivanje predmeta sa učenicima

Prva stvar koju nastavnik/ca mora da uradi u učionici sa učenicima je da odredi i definiše predmet lekcije kojim će se odeljenje baviti (koje socijalno ili političko pravo će se ispitivati). (Uradićemo ovo vrlo brzo ovde sa prethodno prikazanim primerom iz Euripidove tragedije HEKUBA i u sceni Hekuba-Polimester-Hor. U studiji slučaja kasnije obrađujemo ovo veoma detaljno).
Npr.:

Nastavnik: „Danas ćemo se baviti pitanjem socijalne pravde.” Često se dešava da ljudi uzmu zakon u svoje ruke, ignorišu zakone i institucije i sami izvode pravdu, kažnjavajući druge ljude koji su im, po njihovom mišljenju, učinili nepravdu na ovaj ili onaj način. Da li je ovo ispravno?

*Pitanja koja se nameću za diskusiju:

*Da li je koncept pravde (i nepravde) precizno definisan u današnjim modernim demokratijama?

*Da li se pravda izvodi kad god građanin/ka zatraži?

*Da li svako pojedinačno ima pravo da izvodi pravdu i kažnjava u skladu sa

svojim principima, uverenjima i interesima, ili treba da se obrati zvaničnim

organima i institucijama? (Sa zakonima i formulisanim pravima i obavezama)

*Da li građanin/ka ima pravo da se pojavi na sudu zbog pitanja/problema

koji se suočava u svom odnosu sa drugom osobom ili entitetom? (Kaže mo entitet zato što može uključivati spor sa državom ili javim organom).

*Da li sud to treba da rešava pravično?

*Da li su svi jednaki pred sudskom vlašću i da li je svima suđeno na isti način?

Korak 6

Hajde da to ne kažemo rečima-Hajde da to odigramo

Nastavnik/ca deli učenicima pozorišni tekst/scenu koju je odabrao/la i unapred pripremio/la za čas. U nekoliko reči pravi uvod i opisuje:

O čemu se radi? Da li je to isečak/scena iz predstave ili film ili slika, itd.

Koji je isečak/scenu izabrao/la i odakle je preuzet? U kom trenutku se nalazi u ukupnoj strukturi performansa?

Šta su zaplet, mit, karakteri, odnosi i konflikti priče? Tako da učenici razumeju i smeste odlomak u izmišljeni kontekst/fiktivni okvir priče.

Zatim se izvodi prvo čitanje isečka.

Korak 7

Prvo čitanje teksta

Nastavnik/ca čita odlomak/isečak. Na ovaj način, prvi utisci učenika dolaze iz dobrog čitanja nastavnika/ce koji/a, prethodno radeći na tekstu, zna gde da „preseče”, gde da uzme dah i gde da akcentuje znakove interpunkcije. Za ovo

čitanje je dobro imati nekoliko prvih elemenata akcentuacije (glas, emocija, pokazujući gde pitati, gde se diviti, gde kriviti, gde opravdavati, itd.) dok se čitaju uloge likova.

Kada završi nastavnik/ca daje:

Ostale informacije u vezi sa autorom i vremenskim okvirom, uslove pod kojima

je napisan, ili bilo šta drugo što će biti korisno za lekciju. Kratkim „begom” iz

konteksta socijalnih prava, nastavnik/ca se dotiče pitanja umetnosti, forme pisanja, sadržaja, itd.

Prvi pristup-diskusija sa učenicima:

1. Šta je smisao drame (scene/isečka)?

2. Koji su likovi? Diskusija i opis likova. Uz pomoć nastavnika/ce diskusija o

likovima će dovesti do toga da učenici shvate njihove posebne karakteristike,

njihove skrivene namere i tako ih dovodeći do sledeće faze (korak 8) sa sličnim čitanjem (osnovni interpretativni performans).

Korak 8

Učenici u akciji - Nastavnik/ca kao „reditelj/ka”

Nastavnik/ca dodeljuje uloge učenicima i oni zatim čitaju svoje replike. Kao što smo istakli u **koraku 3**, nastavnik/ca se pobrinuo/la da tekst daje priliku što

više učenika da učestvuju. Na ovaj način se održava interesovanje svih i odeljenje radi kao grupa. Prirodno je da prvo čitanje učenika neće biti zadovoljavajuće. Zbog ovoga nastavnik/ca pravi potrebne ispravke i adaptacije i čitanje se ponavlja do nekog momenta da bi rezultat bio jasan i nedvosmislen za diskusiju koja će uslediti, pitanja i probleme koji će se pojaviti, i zaključke koji će biti doneti.

A šta ako polazna tačka lekcije nije poznati ili izmišljeni pozorišni scenario, koji je napisao/la nastavnik/ca?

Šta ako je to vizuelni stimulus iz slike? (Ovaj slučaj je dovoljno opisan na str. 42). Svakako, možemo da kažemo da nedostatak teksta i prisustvo statične slike

nije prepreka. Naprotiv! To daje druge mogućnosti i nastavniku/ci i odeljenju u celini da se prošire na druge oblasti i obogate svoje znanje i iskustvo. Slika je statičan događaj a ono što je u pitanju prema metodi koju predlaže HEDA je akcija. Akcija možda ne postoji na slici na prvi pogled ali se implicira, ona je u podsvesti slike. U ovom slučaju, pokušavamo da pređemo sa statičnog

vizuelnog snimka na akciju i razvijemo našu lekciju u skladu sa prethodnim i sledećim koracima koje predlaže HEDA.

Dakle kako da pređemo sa statične slike u akciju? (misli se na razum, kretanje, odnose i dramske sukobe).

Nastavnik najpre bira **antropocentričnu sliku**. Sliku koja implicira upravo odnose kroz stavove i izraze osoba koje prikazuje. Ovo dozvoljava odeljenju da

analizira izraze i emocije lica i da onda isprati ilustrovani stav ljudi pokretom. Ne treba da iznenađuje što u oba slučaja nastavnik/ca u izvesnoj meri funkcioniše kao reditelj/ka / organizator/ka sa krajnjim ciljem da se približi predmetu lekcije koji je u pitanju. Ovo je neizbežno i poželjno. Jedina razlika je u tome što kao „reditelj/ka”, on/na ne obraća pažnju na estetski rezultat (dobra gluma i performansa glumaca) nego na pedagoški/vaspitni rezultat. Poenta nije u tome da učenici dobro odigraju svoje uloge, nego da iznesu te

na takav način da se postavljaju pitanja i da diskusija napreduje kako bi se podigla svest učenika kao mladih građana. **U tom smislu, nastavnik/ca podstiče učenike da ponove čitanje/igranje teksta nekoliko puta tako da se**

karakteristike likova i njihovi odnosi predstave jasno kao što je pomenuto u koraku 7 (tačke 1,2).

Kada rezultat postane zadovoljavajući....

Step 9

Učenici u akciji - nastavnik/ca vodi diskusiju

Dakle kada izvođenje teksta/performansa dostigne zadovoljavajuću tačku (a to će biti učinjeno nastavnikovim/icnim ohrabivanjem i posle 4-5 pokušaja „igranja” isečka), nastavnik/ca, kao medijator/ka, prekida u odabranim tačka

ma i
započinje diskusiju postepeno dolazeći do problema koje je identifikovao/la u

koraku 4 (odlika FORUM pozorišta). Ovo se dešava uporedo sa akcijom. U odabranim tačkama nastavnik/ca prekida akciju i podstiče komentare i diskusiju:

- *Šta se tačno dešava?
- *Koji odnosi se razotkrivaju?
- *Koje karakteristike pokazuju likovi?
- ? *Kako se pojavljuju likovi?
- *Šta je u pitanju između likova? (u diskusiji, opravdanju, itd.)
- *Šta likovi tvrde i kako to tvrde (ko mogu biti suprotstavljene strane ili pu ki sagovornici)?
- *Koji su njihovi argumenti i kako ih izražavaju?
- *Gde je ispravno i pravedno?

Pitanja i problemi o kojima će se diskutovati razlikovaće se od lekcije do lekcije i zavisice od određene teme/predmeta odabrane na kursu društvenog i građanskog vaspitanja iz izabranih tekstova/isečaka/umetničkih dela i mnogih drugih faktora definisanih od strane nastavnika/ce.

Korak 10

Učenici u akciji-Timovi za podršku i argumente -Debata

Odeljenska grupa je podeljena od strane nastavnika/ce na grupe. Svaka od njih preuzima određenu ulogu. Ako su iz pozorišnog predstavljanja proizašle različite, konfliktne pozicije/pogledi/težnje, mogu se iskoristiti kao osnova za argumentaciju. Sledi da svaka grupa preduzima osiguravanje i učvršćivanje o višepogleda podržavajući ih što bolje može (mikrokosmos). Neophodno je da timovi urade brzo i kratko istraživanje pomoću izvora (Gugl i klasični pisani izvori) da bi dobili i ojačali argumente koji će im dozvoliti da podrže svoj ugao gledanja i da dobiju čvrstu osnovu za svoje argumente. (Odlika Dokumentarnog pozorišta)

. Oni na taj način dele polja istraživanja, a zatim istražuju da bi na kraju prikupili svoje podatke i informacije. Ove elemente treba obraditi kako bi na kraju postali argumenti spremni da se suoče sa suprotstavljenim gledištem u debati koja će se održati odmah zatim. Tako se organizuje Jedna ili više debata sa dve (ili više) strane koje podržavaju svoje uglove gledanja izvan onoga što je trenutno, očigledno ili implicirano u tekstu i pozorišnoj akciji. Prirodan, logičan redosled od od koraka 5 (kada je nastavnik/ca dao/la materijal/scenario odeljenju) do koraka 10 omogućava učenicima da steknu mišljenje o određenom problemu o kom se debatuje i da daju predloge o tome:

- * Šta je ispravno i pošteno?
- * Ko je u pravu a ko nepravedniji

?

* Šta bi bila idealno uraditi u modernom civilizovanom društvu?

* Kakvi odnosi garantuju dobar srećan saživot u civilizovanom društvu?
Odeljenje bi čak moglo da donese „nove zakone” koji bi mogli da postoje u omiljenom idealnom društvu. Ne da bi bili primenjeni, nego da bi se završio proces formiranja mišljenja i debata između učenika. **Ovde lekcija ima odlike jedne vrste pozorišta -ne mnogo poznate- koja se zove Zakonodavno pozorište.**

EVALUACIJA

U završnoj fazi, nastavnik/ca i učenici provode neko vreme evaluirajući lekciju i proces. Ovo daje priliku da se evaluiira proces lekcije u celini i različitim koracima u kontekstu:

- *Teme.
- *Pristupa.
- *Izbor teksta/isečka i da li je služio svojoj svrsi.
- *Svrha lekcije.
- *Način na koji je bila sprovedena.
- *Poslednji zaključci i rezultati, itd.

Ovi efekti na učenike ne mogu se meriti samo u tom trenutku nego tokom dužeg vremenskog perioda. Budući da je kurs imao za krajnji cilj oblikovanje savesti i stavova zasnovanih na demokratskim idealima i vrednostima, ovi rezultati će se videti kasnije i tokom života. Dakle, oni se ne mere samo onim što se kaže u diskusiji posle lekcije, već evaluacija uključuje i osećanja učenika i njihov emocionalni svet tokom i posle (možda dugo posle) lekcije. Ovo složenije ocenjivanje učiniće da lekcija bude bolja u budućim časovima a učenike i nastavnike kompetentnijim u svojim ulogama.

Primer primene HEDA metode

Studija slučaja

Studija slučaja koju analiziramo, preuzeta je iz grčkog udžbenika koji se koristi u grčkom srednjem obrazovanju- 3. razred.

Deo A Odeljak 1 POJEDINAC I DRUŠTVO - Poglavlje 2 -

Društvene grupe, Diskriminacija i karakteristike društvenih grupa (o kulturnim i društvenim razlikama između društava u različitim kulturama), predrasude i diskriminacija grupa.

Begunac, stranac, imigrant: Prijatelj ili neprijatelj?

U primeru koji predstavljamo, pratićemo korake metodologije koju predlaže HEDA projekat radi lakšeg razumevanja: metode, originalnog pristupa i važnosti njegovog usvajanja i primene od strane nastavnika na času. Kao primer koristimo temu imigracije-

migrantske krize. Istu temu koristimo u

sledećoj studiji slučaja, koja kao početnu tačku ima sliku (vizuelni primer) kao polaznu tačku motivacije.

KORAK 1 - Imigracija-Migrantska kriza (imigrant stranac)

Nastavnik/ca će se baviti/diskutovati/predavati temu imigracije/migrantske krize na času.

PRISTUP PONAŠANJE GRAĐANINA

Opšta definicija-1. faza pristupa (priprema pre časa)

Teme **različitosti, rasizma i fašističkog ponašanja** pojavile su se poslednjih godina sa porastom imigracione i izbegličke krize manje-više širom Evrope.

Evropski građanin je osetio da su neke stvari koje su sticane decenijama i

uzimane zdravo za gotovo sada u opasnosti da budu izgubljene. Kriza se otprilike pojavila u dve faze:

a. sa padom režima postojećeg socijalizma

b. sa trenutnom situacijom i ratovima na Bliskom istoku (Sirija, Palestina, Avganistan) i u Africi.

U Evropi, građani bez ikakve prethodne istorije fašističkih karakteristika u svom ponašanju, pod spektrom straha, veoma su sumnjičavi prema „strancima” koji

su stigli u gradove, u komšiluke i ispred njihovih domova i ne samo da su se distancirali nego su stekli i rasističke stavove, stavove mržnje koji pripadaju fašističkim mentalitetima i ideologijama.

U zemljama juga problem je bio i jeste ogroman sa masama beznadežnih izbeglica koje ilegalno ulaze u Grčku i Italiju iz Turske i Severne Afrike. U centralnoj i severnoj Evropi, ovaj fenomen se naizgled ublažuje i problem i su manji.

2. faza pristupa

Nastavnik/ca detaljno prilazi temi (priprema)

-Šta je uključeno u zvanični nastavni materijal?

-

Šta se dešava u zapadnom svetu i šta se dešava u istočnom svetu sa različitim

verskim predrasudama, različitim stavovima, kulturnim i moralnim tradicijama? -Da li postoje drugačije karakteristike između društvenih klasa?

-Šta se dešava u zemlji nastavnika/ce?

-Šta se dešava u njegovom/njenom polju? (u učionici, stavovi učenika i roditelja, itd.)

KORAK 2

Pronalaženje umetničkog dela
(pozorište, slika, scena iz videa, itd.)

Na kursu društvenog i građanskog vaspitanja (vaspitanje državljanstva) po metodologiji koju predlaže **HEDA** projekat:

1. Mogao bi se iskoristiti (pored mnogih drugih) slučaj Medeje (iz Euripidove tragedije Medeja) koja, dok je i sama „strankinja” zato što je kraljevskog porekla sa Kolhisa, dolazi u Grčku vođena ljubavlju prema Jasonu. Nakon više

godina i nakon što imaju dvoje dece, Jason je otera i ona zatiče sebe kao izbeglicu i beskućnicu po drugi put.

2. Nastavnik/ca bi mogao/la da napravi uvod i prolog na osnovu slike. Prateći diskusiju i nakon što se učenici izraze, nastavnik/ca zatim može da pređe na

isečak iz dramskog teksta. U slučaju MEDEJE, postoji previše slika koje predstavljaju tu tragičnu heroinu. (vidi poznatu sliku Frederika Sednisa)

KORAK 3

Dizajn umetničkog materijala

Nastavnik/ca bira (u našem primeru) odlomak iz scene gde se pojavljuje Atinski kralj Egej i razgovara sa Medejom i obećava joj dom nakon što je Kreont i Jason odvedu iz Korinta. U odlomku koji koristimo kao model i primer

naše metodologije, napravljeni su rezovi i promene kao što je naznačeno u

koraku 3. Takođe, tekst je dodat horu da bi se osiguralo učešće više učenika iz odeljenja.

Pomenute akcije prilagođavanja nastavnik/ca koji predaje lekciju takođe može da preduzme kao potpuno legalne i legitimne.

Mnoge su tačke diskusije i zavise od: lekcije i tema na koje nastavnik/ca želi da se fokusira, na šta nastavnik/ca stavlja veći akcenat, itd.

KORAK 4 - Tačke interesovanja i diskusije na času (korak 5)

Nastavnik/ca postavlja određena pitanja i daje učenicima tačke za diskusiju koje će pokrenuti u učionici da bi prikupio/la mišljenja i viđenja učenika i o njima diskutovao/la u kontekstu lekcije.

Tačke interesovanja i diskusije su navedene u drugoj koloni teksta. Ove tačke, a da nisu nasumične, mogu biti različite, manje ili više, u zavisnosti od lekcije i formata koji nastavnik želi da da. Očigledno je da će se na tako intenzivnom i

osetljivom predmetu, lekcija koju predaje nastavnik/ca u centralnoj ili severnoj Evropi razlikovati od lekcije koja se predaje u školi na evropskom jugu.

KORAK 5 - Na času

Nastavnik/ca daje uvod u temu o kojoj će se diskutovati na času:

Kakav bi trebalo da bude naš odnos prema ljudima, beznadežnim ljudima koji su prinuđeni: raznim političkim prilikama, ratom i previranjima da napuste

svoju domovinu i svoje domove i dođu u našu zemlju, tražeći novi život daleko od situacija opasnih po život.

*Da li oni imaju prava?

*Ako da, koja?

*Šta navode službene evidencije, sporazumi i kakav je naš lični stav i ponašanje prema njima?

KORAK 6 – Umetnička aktivnost

Nastavnik/ca deli učenicima odabrani odlomak (iz Medeje u našem primeru)

*Pravi uvod i objašnjava u nekoliko reči o čemu je

*Koji odeljak-

scenu je odabrao/la i odakle je preuzet

*Šta je zaplet drame, mita, likova, odnosa i sukoba

Tako da učenici mogu da razumeju i smeste odeljak u fiktivni kontekst i da ga povežu sa odabranom temom koja uključuje **Imigraciju, Imigranta, krizu, stav imigranta i tretman stranca.**

KORAK 7 –Scena, hajde ga igramo (1. pristup tekstu, analiza)

Zatim počinje pozorišni proces (igranje uloga).

Sledi prvo čitanje odeljka, prvo od strane nastavnika/ce (iz ranije navedenih razloga) a zatim prva diskusija o drami, akciji, zapletu, likovima i onome što pokušavaju da postignu, njihovim odnosima i sukobima. Kako pesnik na simboličan način i koristeći mitove iz mitologije, adaptirajući ih kako mu se čini

da bi odgovaralo, želi da se pozabavi pitanjima svog vremena. Nastavnik/c a radi isto to za potrebe lekcije.

KORAK 8 – Procedura “probe”

Zatim nastavnik/ca raspodeljuje uloge. Raspodela uloga se izvodi sa pedagoškog a ne pozorišnog gledišta¹ i kao „reditelj/ka” nastavnik/ca daje neke primedbe

,
ispravke radi boljeg razumevanja značenja u odnosu na lekciju a ne radi bolji h

esteski mudrih performansa ili interpretacija od strane učenika. Odeljak je za to kratak (4 minuta čitanja). Takođe su dodate reči u refrenu da bi se aktivno angažovalo što više učenika kako bi se obezbedilo da odeljenje u celini (15 učenika) učestvuje u aktivnostima odeljenja. ²

1. Nastavnik može dodeliti

uloge u skladu sa kriterijumima koji proizilaze iz sastava odeljenja. Na primer, može dati ulogu učeniku sa introvertnim ponašanjem da bi mu pomogao/la da se socijalizuje i komunicira sa drugima, učeni ku/ci koji/a se izjasnio/la da je protiv imigranata i izbeglica, a ne nekome ko će bolje odigrati ulogu.

2. Alternativno-

iskustvene nastavne metode imaju implikacije izvan razumevanja lekcije i predmeta lekcije koji se obrađuje. Kroz umetnost, učenici se upoznaju sa umetničkim pitanjima, vežbaju i otkrivaju svoje sposobnosti, socijalizuju se i rade kooperativno kao grupa.

CITAT iz Euripidove tragedije Medeja

(U prvoj koloni navodimo dijalog, a u drugoj koloni komentare na pitanja o kojima će se diskutovati. Numeracija označava tačke gde će nastavnik prekinuti i diskutovati)
(odlika FORUM pozorišta)

EGEJ ¹
Pozdrav, Medeja. Drago mi je što Vas vidim. **MEDEJA**
¹ Pozdrav i Vama, Egeje! Kako ste došli u našu zemlju? Odakle dolazite?

EGEJ

Dolazim iz svetog hrama, proročišta u Delfima.

MEDEJA Šta Vas je odvelo do središta zemlje?

EGEJ

Želeo sam da pitam kako i ja da imam dec u i potomstvo.

MEDEJA Zar ste do sad život proveli bez dece?

HOR

Sudbina i bogovi određuju sudbinu smrtnika.

EGEJ

Zaista. Tako su odredili sudbina i bogovi. Ali zašto takav pogled vlada na Vašem licu. Šta Vas čini tako nesrećnom?

MEDEJA Nepravdu mi je naneo Kreont ¹ kralj, i moj muž Jason se slaže sa njim, a ja mu nikad nisam učinila nepravdu.

EGEJ Šta uradi? Govori.

MEDEJA On me tera u izgnanstvo, tera me iz Korinta.

² ^{2α}

HOR Nema gore štete za građanina.

HOR

Od kuće, iz nečije sopstvene zemlje u izgnanstvo. **EGEJ**

Veliko zlo zateklo te jednu nesrećnu.

EGEJ Nema većeg.

MEDEJA Smilujte se na mene u mojoj nesreći. Ne dozvolite da budem prognana bez prijatelja. Primite me kao moliteljku u svom domu, svom rodnom kraju. Ako me prihvatite, neka Vam bogovi odgovore na želju da imate decu. ³ Još ne znate kakavu sreću imate što ste me našli ovde! Učiniću da ne ostanete bez dece, da budete otac.

EGEJ Svoju uslugu, ženo, voljan sam da Vam učinim, a imam i razlog: prvo, radi bogova ⁴

a drugo: radi dece koju kažete da ću imati.

HOR

Pošteno je samo da kada nekome pomažeš, i on pomaže tebi.

EGEJ Evo šta ću uraditi. Ako dođete u moju zemlju, trudiću se da se ponašam prema Vama kao prema stranom gostu - to je prava stvar koju treba da uradim.

Ali, Medeja, pošteno ću Vas upozoriti: Neću smišljati kako da Vas izvučem iz Korinta. Ako možete sami dođite do mog doma, možete da ostanete tamo na sigurnom. Budite sigurni —

MOGUĆE TEME ZA DISKUSIJU

1 Pozorišni tekst/isečak neizbežno skoro uvek funkcioniše simbolički.

Osobe i situacije su nasumične i značajne. Zato nastavnik mora da ukaže na njihova tumačenja i značenja.

Medeja = izbeglica Egej = zvanični predstavnik države domaćina

Kreon i Jason = to je država/vlada koja primorava imigranta/izbeglicu da napusti zemlju i svoj dom.

Zakletve = su pisani zakoni i institucije koje održavaju pravdu i garantuju poštovanje dogovora

PITANJA-TEME ZA DISKUSIJU

2 Koji su razlozi zbog kojih ljudi masovno napuštaju svoju zemlju?

A. Imigracija B. Izbeglički kamp

Koja je razlika između za dva?

2a ?Ko je izbeglica, ko je imigrant? Koja je razlika?

(1951 Ženevska konvencija i relevantne internacionalne organizacije - vidi <https://rm.coe.int/-2/168075b8b2>)

3 Izbeglica ili imigrant je begunac, savremeni molilac.

PITANJA-TEME ZA DISKUSIJU Koje su njegove/njene potrebe?

Šta on/ona želi? Čemu se on/ona nada?

Dolazeći iz strane zemlje, on/ona se nada i pita za azil, za: bolji život, sklonište, hranu, i obrazovanje za svoju decu.

4 Egej priziva bogove. **PITANJA-TEME ZA DISKUSIJU**

Da li je religija razlog zašto neko postaje izbeglica?

Da li vas religija štiti u vašoj zemlji porekla?

Da li vas štiti u zemlji domaćinu? Koje razlike i sukobi nastaju iz različitih religija kada se tradicije i kulture spoje?

Neću Vas nikome predati.
Ali morate sami da pobegnute odavde.

dok ste živi.

HOR
HOR
HOR
Ali zašto ste doneli takvu odluku?
Zaista, ne razumem šta govorite..

Šta ćete ovim dobiti? **HOR**

Objasnite se jasno!

EGEJ Ne želim da me prijatelji pronađu krivim i da me okrive što sam Vas primio.

HOR

Sada razumem šta tačno znače tvoje reči.

MEDEJA To je redu. Ako možete ovo da mi obećate,

uradili ste sve dobro što ste mogli. **5**

EGEJ Kunem se i zaklanjam bogovima da ćete naći sklonište u mojoj kući i ja ću Vas zaštititi. Zar mi ne verujete?

MEDEJ Verujem Vam. Ali kuća Peleja mene ne voli, a takođe ni Kreont. Ako se sada obavežete obećanjem, nećete me predati kada dođu, tražeći da me odvedu iz Vaše zemlje.

HOR **Zakletva se poštuje.**

MEDEJA **Bogovi je čuvaju i smrtnici je poštuju.**

MEDEJA Ako se koristiš rečima, i ne kuneš u bogove, možeš postati prijatelj i onda udovoljiti njihovim političkim zahtevima. **6**

HOR

Reči su kao ptice, lete i beže u trenu. HOR

Interesi i politika se mogu promeniti.

MEDEJA Možete da ispoštujete njihove političke

zahteve. Ja nemam nikakvu moć, dok oni imaju.

EGEJ Ovo što ste upravo rekli je bilo oštromno. U redu, ako je to ono što želite, nisam nevoljan da uradim ono što tražite. Vaš predlog daje mi neku sigurnost. Mogu pokazati onima neprijateljski nastrojenim prema vama da imam dobar izgovor. I to čini Vašu poziciju sigurnijom. Recite mi bogove u koje treba da se zakunem.

MEDEJA Zakunite se ravnicom
Zemlje, Heliosom,
ocem mog oca, iz porodice
bogova, svima njima
zajedno **7**

EGEJ Recite mi šta moram da se zakunem da ću raditi i da neću raditi.

MEDEJA Da me nikad ne izbacite iz svoje zemlje jer sam strankinja, bez zemlje i bez vere. **8** A ako neki od mojih neprijatelja pita da me zbaci, nećete pristati, ne

5 Medeja, strankinja koja želi garanciju za kvalitet svog života. PITANJA-TEME ZA DISKUSIJU

Da li će biti bezbedno u zemlji domaćinu?

Da li će on ili ona biti zaštićeni zakonom kao i svi građani?

Da li će on/ona imati ista prava?

Da li je u redu da on/ona ima ista prava i da bude poštovan/a kao ljudsko biće, ili će biti građanin/ka drugog reda?

6 PITANJA-TEME ZA DISKUSIJU

Medeja govori o politici. A politika/politike se menjaju zajedno sa političarima. Egej kao pojedinac (kao i svaki predstavnik vlasti) može da ima najbolje namere, ali kao glava države, kao političar, on je podložan pritiscima i deluje pod drugim okolnostima i uslovima.

Dakle da li se obećanja, sporazumi i ugovori poštuju ili se menjaju i pri najmanjoj promeni situacije, političkih interesa, i političkih snaga?

Medeja, izbeglica, ne želi da bude centar i ključna tačka svake političke igre, ne želi da bude eksploatisana i da na svoj račun bude predmet pregovora i političkog cenkanja. (Vidi migrantsku krizu i Erdogana)

7 Medeja se poziva na vrednosti, zakone i tradicije koje svi poštuju, nezavisno od političkih verovanja koja se menjaju.

8 Problem rasizma i različitosti PITANJA-TEME ZA DISKUSIJU

Stvarno postoji mnogo religija, kultura i boja kože kod ljudi. Postoje razlike u rodu, seksualnoj orijentaciji, ekonomskom statusu, obrazovanju, i još mnogo toga. Da li naše ponašanje i stav treba da

se menja u skladu sa njihovom bojom kože, njihovim rodnom, njihovom seksualnom orijentacijom, u zavisnosti od toga da li su bogati ili siromašni, u zavisnosti od toga da li je njihov ukus za odeću u skladu s našim?

EGEJ 9 U to se kunem, Zemljom svetom Heliosovom, radiću ono što sam upravo čuo.

9 Medeja traži zaštitu i azil.
PITANJA-TEME ZA DISKUSIJU
Da li smo dužni da pružimo zaštitu, azil potlačenima, izbeglicama koji dolaze u našu zemlju? Mimo zakona, šta nam nalažu naše humanitarne vrednosti i naša kultura?

MEDEJA To je dobro. A ako izneverite ovo obećanje, šta se onda dešava s Vama? 10

EGEJ Onda ću trpeti kaznu svih profanih ljudi.

MEDEJA Sve je u redu. Sada idite svojim putem u miru. Doći ću u Vašu zemlju što pre budem mogla, kada završim ono što nameravam da uradim, a moji planovi ovde su bili uspešni.

10 **PITANJA-TEME ZA DISKUSIJU**

Da li postoji kazna za bilo koga ko prekrši zakletve i obećanja? Da li postoji kazna za bilo koga ko prekrši zakletve i obećanja strancu? Da li treba ili ne treba da postoji? Da li smo jednaki pred zakonom?

KORAK 9

Nastavnik/ca pušta učenike da čitaju i da se upoznaju sa tekstom i dijalogom. Nakon što je ovo urađeno nekoliko puta i napravljena su elementarna zapazivanja

tako da značenja izlaze na videlo (intonacije, udisaji, moguće pauze, pitanja, odgovori) i likovi imaju normalan tok razgovora, nastavnik/ca, kao medijator/ka, započinje razgovor.

Prekida i postavlja pitanja (desna kolona u tekstu) kao što je naznačeno tokom pripreme (KORAK 4). Ovo se radi paralelno sa akcijom. To jest, u odabranim tačkama nastavnik zaustavlja akciju i poziva na komentare i diskusiju postavljajući pitanja u vezi sa odlomkom (Medeja, Egej, Hor, šta kažu, o čemu

raspravljaju, da li su u pravu, da li izazivaju osećanja simpatije, antipatije, itd.)

Takođe pravi opaske o današnjem životu i realnosti. Važno je da učenici izraze svoja mišljenja i viđenja i diskusiju koja iz toga proizilazi.

KORAK 10

Iz pozorišne aktivnosti (odmak iz Medeje u našem slučaju) iznikle su različite, možda suprotstavljene pozicije/viđenja/težnje kod učenika

a:

1. U ODNOSU NA ČIN I LIKOVE

a. Da li je Medeja u pravu što želi da ode ili treba da ostane i da se zadrži zbog braka i porodice koju je stvorila sa Jasonom, ovo je takođe njena zemlja?

b. Da li Egej čini pravu stvar prihvatajući je u svoju zemlju ili da li ne bi trebalo da ugrožava političko prijateljstvo između dve države Atene i Korinta?

2. IMPLIKACIJE - U ODNOSU NA TRENUTNU STVARNOST

c. Tu su pitanja političkih diktata s jedne strane i humanizma i ljudskih kulturnih vrednosti s druge strane. Koje od to dvoje preovladava i zašto?

d. Da li humanitarne vrednosti treba da preovladaju nad političkim razlozima ili obrnuto?

e. Koja je uloga države a koja građana? Ako država ima neprijateljsku politiku prema imigrantima preko zakona i dekreta, da li građani kao ljudska bića treba da ih prate ili da pokažu svoj humanizam i solidarnost, i da pruže podršku imigrantima/izbeglicama protivno diktatima države?

PODELA NA GRUPE KOJE PODRŽAVAJU RAZLIČITA GLEDIŠTA

U ovoj fazi lekcije, nastavnik/ca deli učenike na grupe za podršku sa jasnim ciljevima: **svaka grupa treba da razvije argument, braneći svoju tačku gledišta.**

Svaka grupa dobija zadatak da podrži i učvrsti svoja viđenja prikupljanjem/kompilacijom argumenata (podržanih relevantnim istraživanjem na internetu ili drugde, tokom kursa ili kao aktivnost izvan

kursa, intervjuisanjem stručnjaka, itd.) i odbranom svoje tačke gledišta najbolje moguće. Sukob (argumenata) treba da bude jak i zanimljiv i na

kraju u svesti (mikro) društva odeljenja treba da peovlada tačno gledište.³

Debate su tako organizovane sa različitim stranama koje podržavaju svoje gledište izvan onoga što je prisutno, očigledno ili implicirano u tekstu i pozorišnoj akciji.

Pod „tačnim” mislimo na cilj da se promovišu viđenja zasnovana na civilizovanim, humanitarnim, demokratskim principima, idealima i vrednostima.

Posle lekcije - Izvan učionice. Intervencije u društvenom domenu

Zadatak i razmišljanje mogu da se nastave i posle glavne lekcije, tako što će nastavnik/ca dati učenicima projekte koji mogu biti istraživanje za stolom ili

intervjui sa ljudima koji se smatraju stručnjacima za predmet lekcije koji se razmatra.

U slučaju izbeglice i stava prema njemu/njoj, poštovanja i zaštite, odeljenje se može podeliti na:

1. Grupa za istraživanje zakona, institucija i sporazuma/konvencija

Npr.

A. Ženevska konvencija i šta ona uključuje i šta definiše?

B. Koja prava UNHCR daje izbeglicama?

C. Koje su obaveze zemlje domaćina, itd.

2. Grupa za istraživanje državnih usluga

A. Šta je na snazi u zemlji na nacionalnom, lokalnom, regionalnom nivou
B. Koji drugi nadležni organi/organizacije, itd. imaju nadležnost nad izbeglicama
(NVO, međunarodna organizacija za migracije (IOM), Evropski savet za izbeglice, Crveni krst, Savet Evrope, itd.)

3. Tim za intervju

Intervjui za imigrantima ili izbeglicama
Intervjui sa redovnim građanima koji su iskusili imigraciju

Izveštaj i prezentacija rezultata u učionici ili u školi u celini

4. Tim za diseminaciju rezultata časa - uticaj.

Učenici u okviru lekcije i nakon što su stekli relativno sveobuhvatno znanje i mišljenje o predmetu (imigracija, samoubistvo, femicid) mogu da preuzmu inicijativu i da naprave sekundarne projekate i aktivnosti, kao što su publikacije u školskim novinama ili u mreži nacionalnih ili evropskih škola (evropske platforme za škole, „e twinning”), podkasti, video prenosi, dramatizovani video snimci pomoću obične video kamere, izložba fotografija pomoću jednostavnih ili mobilnih telefona, i mnoge druge stvari koje će proizaći iz mašte i kreativnosti učenika i nastavnika/ce.

ŽIVOT u ELOKVENTNOJ NEPOKRETNOSTI SLIKE

Počinjanie od događaja iz vizuelnih umetnosti da bi se došlo do kreativne lekcije u nastavi ljudskih prava i građanskog vaspitanja.

Počinjanie lekcije o građanskom vaspitanju ili o ljudskim pravima uopšte od virtuelnih umetničkih formi kao što su slika ili skulptura a ne od izvođačkih umetnosti (pozorište, film, video) može da sadrži neke dodatne poteškoće koje čine projekat dosta interesantnijim.

Želimo da kažemo od početka da nedostatak teksta i prisustvo statičnih slika nije ni na koji način prepreka. Naprotiv! To daje druge prilike i nastavniku/ici i odeljenju u celini da se prošire u druga polja i obogate svoje znanje i iskustvo.

Prelazak iz virtuelnog u figurativno nije ništa više od prelaska iz mirovanja/nepokretnosti u pokret i iz statičnog u dinamično.

Jednom kad je ova tranzicija učinjena, pratimo korake već opisane ranije.

Kako slika nešto predstavlja (još više ljudi budući da je naš predmet ljudska prava i građansko vaspitanje) ona ne daje nastavniku/ci gotov materijal kao što

to radi pozorište, gde nam autor daje dijaloge i time odnose i osećanja likova,

pokrete svojim komentarima i mnogo drugih informacija koje su očigledne ili

skrivene u tekstu. Ali ovo znači veće pokretanje emotivnog sveta onih koji su uključeni (učenici i nastavnici), njihove mašte, njihove osetljivosti, njihove svesti i njihove kreativnosti. Učenici moraju da osete, da postanu osetljivi i da zamisle šta statične figure na slici (koje su u slučaju pozorišta manje-više date)

govore ili osećaju i da stvore ili izmisle odnose, osećanja i dijaloge, pokrete, ponašanja, itd.

Kada su slike (ili skulpture) početna tačka lekcije, proces lekcije treba da se kreće od mirovanja/nepokretnosti i statične prirode (slike ili skulpture) do

dinamike i kretanja izvođačkih umetnosti (film, video i posebno pozorište).

Smatramo da je ovo neophodno da bi postojali dinamični odnosi i razvoj. Kako u performansu tako i u lekciji da bi se na kraju izveli zaključci o našim društvenim stavovima.

Vizuelna umetnost (slika i skulptura) želi nešto da kaže ali to ne kaže naglas, uživo i dinamično kao u pozorištu. Dakle nastavnik/ca treba da pređe iz ove vizuelne situacije u dinamičnu: iz slike u akciju.

U ovom slučaju, ponovo se slede gore predloženi koraci, ali sa nekim izmenama i adaptacijama koje nameće činjenica da je naše polazište sada slika umetnika nekog drugog vremena i mesta.

Zato ćemo ukazati na ove adaptacije i nastavnik/ca će napraviti sintezu ovih 10 koraka koje opisujemo u HEDA metodi sa sledećim tačkama.

Primer primene HEDA metode na osnovu vizuelnog događaja Studija slučaja

Nastavnik/ca koji/a je odredila svoj predmet/temu kao što smo prethodno analizirali u studiji slučaja na primeru Euripidove Medeje (**KORAK 1**) unapred

bira sliku koja izražava temu kojom on/ona želi da se bavi u svakoj lekciji.

Ova

slika treba da bude antropocentrična (predstavlja ljude). Pošto su teme slike

ljude slika će uključivati dramatizaciju. Ovo je uglavnom slučaj (sa izuzetko

m slika sujete, lepote, lepote i požude). Tako da u figurama/likovima predstavljenim na slici postoje stavovi, ekspresije, pogledi koji mogu da se pretvore u pokret i akciju.

(KORAK 2). Slika, kao i prikaz pozorišne scene, prenosi mnogo različitih značenja. Nastavnik/ca ističe one vizuelne obrasce i detalje slike koje želi da naglasi u svojoj lekciji i o kojima želi da diskutuje sa učenicima, zaobilazeći druge koji su od manjeg značaja za lekciju. **(KORAKI 3 I 4).**

Nastavnik/ca najavljuje predmet lekcije kojim će se odeljenje baviti, o kom socijalnom i političkom pravu će se govoriti. **(KORAK 5)**

Pretpostavimo da je tema ponovo IMIGRACIJA-MIGRANTSKA KRIZA:

Nastavnik/ca postavlja pitanja koja pokreću diskusiju.

- *Šta čini ljude da napuste svoje domove i svoju zemlju?
- *Šta čini ljude da odluče da emigriraju na drugo mesto, nepoznato i manje ili više nepoželjno?
- *Koje jake emocije imaju da bi doneli takvu odluku? (očaj zbog ekonomskog siromaštva, strah od svih vrsta progona, rat, snažna želja za boljim životom za sebe i svoju decu)?

On/ona predstavlja sliku odeljenju:

U studiji slučaja odabrali smo sliku Edvarda Petersena, danskog umetnika iz 19. veka - „Imigranti Larsen Pladsa”.

EDVARD PETERSEN (1841-1911) - https://en.wikipedia.org/wiki/Edvard_Petersen , (1890)

Nastavnik/ca:

- *Daje informacije o slici, njenom svaraocu, odakle dolazi, gde je i kada umetnik/ca stvorio/la i šta je bila njegova/njena inspiracija.
- *Ne gubi priliku da učini lekciju što interaktivnijom dajući učenicima priliku da posmatraju, da obrate pažnju na detalje koji nas zanimaju, kako bi se

izrazili kroz diskusiju i pitanja: šta slika hoće da izrazi, koje su emocije?

* Podstiče učenike da ožive sliku i opišu ekspresije, odnose, misli i osećanja prikazanih osoba.

* U ovoj fazi pažnja je data opisu i otkrićima kako bi se stvorila emocionalna

pozadina da bi se prešlo u sledeću fazu preko dinamike pokreta, dajući život slici i akciji koju ona podrazumeva. **(KORAK 6)**

Položaji tela, odnosi koji se stvaraju i na koje upućuje slikar. Šta muči te ljude? Koje emocije ih opsedaju? Kako izražavaju svoje brige i osećanja?

U STAJANJU i NEPOKRETNOSTI (tableaux vivants)

Kada je ova faza završena, nastavnik/ca podstiče i usmerava učenike da „stvaraju/predstavljaju/daju život slici”. Dakle, učenici se rašire po odeljenju i u

grupama od po dvoje ili troje ili više improvizuju i stvaraju „tableaux vivants” na času, na početku u statičnom obliku.

KRETANJE i DINAMIKA

Nastavnik/ca zatim pita i podstiče učenike da se kreću tako što ih pita koji bi mogao biti pokret koji je prethodio već napravljenoj pozi (koju smo videli i komentarisali na tabli) i šta će biti sledeći pokret.

Uzmimo na primer, sa slike, dve osobe sa desne strane koje razgovaraju. Gospodin u crnom kaputu i gospodin u braon kaputu koji nam je okrenut leđima. A iza njih je žena koja se naslanja na zid i gleda ih, čini se da je zainteresovana za razgovor koji vode. Malo desno su dve druge žene, od kojih jedna kao da plače i maramicom briše oči.

Pitanje:

Šta se desilo nepsredno **pre** nego što su muškarca progovorila? Odakle je došao gospodin u crnom i odakle su došli gospodin u braon kaputu i ostale

figure? Koje su namere pa samim tim i osećanja jednog prema drugom? Šta se

dešava sledeće, kada se završi razgovor dvojice muškaraca. Ovde postoji veliki

broj opcija sve dok su mašta i kreativnost učenika aktivne. Šta sugeriše ponašanje jednog čoveka, a šta ponašanje drugog čoveka. Šta bi mogao da

bude čovek u crnom kaputu a šta čovek u braon kaputu i žene? **(KORAK 7)**. Nastavnik i završetak akcije je dodavanje reči. **(KORAK 8)**.

O čemu je razgovor između dvojice muškaraca?

Pod pretpostavkom da je jedan od njih emigrant koji je upravo stigao sa svojom porodicom u luku, sa brodom koji je u pozadini, a drugi (u crnom kaputu i sa crnim šeširom) agent/švercer emigranata koji želi da ih eksploatiše pronalazeći

im poslove za malu platu, čuvajući njihova pravna dokumenta (lične karte, pasoše, pisma) da žive u malom otrcanom smeštaju. Svi rade za nekog

zemljoposjednika ili vlasnika fabrike iz prvog perioda industrijske revolucije?

ŠTA bi bio odgovor emigranata? Šta oni govore?

Šta bi bio njihov dijalog?

Šta želi agent/švercer emigranata?

Šta emigrant odgovara?

Šta žena koja gleda misli i kaže?

Zašto žena iza njih plače?

Na osnovu emocionalne pozadine stvorene u prethodnim koracima, učenici se podstiču da imenuju osobu i da zatim osete i izraze svoje emocije. Por ed toga, da razgovaraju jedni sa drugima igrajući „uloge” i oživljavajući figure sa slika koje su prethodno bile statične. Dijalog je principu rudimentaran.

U sledećem KORAKU (KORAK 9), nastavnik/ca daje učenicima vremena da zapišu dijaloge do kojih su došli u lekciji i tolikom prethodnih koraka.

Lekcija, sa završetkom i organizacijom dijaloga, dostigla je napredni stadijum i učenici mogu da ga predstave odeljenju. Od male je važnosti kako je predstavljen dijalog (napamet ili čitajući iz svojih beležaka). **Ono što nas najviše zanima ovde je da tekst ima društveni sadržaj i da daje impuls e i prilike za diskusiju i komentare, izražavanje mišljenja od strane učeni ka o radnim i životnim uslovima, socijalnim pravima (osiguranje, obrazova nje, pravo na rad i odmor, ishrana, itd.)**

Isti proces prate ostale grupe koje su pripremile i oživele druge, drugačije scene iz slike.

Budući da je tema zajednička i da je početna tačka bila ista slika, grupe stvaraju povezane aktivnosti živih slika (tableaux vivants) i dijaloga. Tako nastavnik/ca može da pređe na sintezu svega ovoga **obogativši materijal za diskusiju u sledećem i poslednjem koraku lekcije.**

Zatim, prelazeći na poslednji KORAK (**KORAK 10**), grupe za podršku su spremne da podrže obe strane.

*Postoje pregovori između dve strane.

*Šta želi agent/menadžer, šta želi migrant

? *Šta bi trebalo učiniti?

*Da li su emigranti/izbeglice jeftinija radna snaga i time laka meta za poslodavce da ih eksploatišu?

*Da li imigranti treba da uživaju iste privilegije kao nativni građani zemlje domaćina?

*Postoji li strah da će migranti preuzeti poslove nativaca (pokrećući pita nja rasizma i različitosti)?

- *Na kom nivou susedstvo dve populacije može biti od koristi za obe strane?
- *Da li i jedni i drugi mogu da imaju koristi od tradicije, iskustva i svakodnevnih životnih navika drugog? (poezija i književnost, navike u odevanju, kuhinja i još mnogo toga).
- *Kako se oblikuje obrazovanje dece?
- *Da li dobro da integrisati decu imigranata u formalno institucionalizovano obrazovanje zemlje domaćina ili ne?

Poglavlje o kome je bilo dovoljno reći malopre nosi naslov: **Posle lekcije-Izvan**

učionice. Intervencije u društvenom okruženju se mogu pojaviti i u slučaju lekcije koja počinje sa vizuelnim događajem (str. 29).

Dakle biramo istu temu (imigracija) za analiziranje i razvijanje studije slučaja, počevši od pozorišne aktivnosti, i počevši od slike. Tako postaju očigledne razlike i sličnosti u razvoju lekcije zasnovane na HEDA metodi i tako će nastavnik/ca moći da stvori potpunu sliku kako metode u celosti tako i dva puta koja predlažemo.

Koliko god različita delovala ova dva načina jer su zasnovana na drugačijim vrstama umetnosti i imaju drugačije početne tačke, ona su ipak slična i homogena.

ZAKLJUČAK

HEDA projekat i metoda koju predlaže oslanja se i stavlja veći naglasak na pozorište i pozorišne tehnike. Koristi elemente koji se nalaze u različitim

pozorišnim stilovima (Forum Pozorište, Pozorište Potlačenih, Novinsko Pozorište, Dokumentarno Pozorište, Zakonodavno Pozorište).

Sve ove vrste pozorišta su integrisane u metodu koju analiziramo i predlažemo iznad, koja koristi njihove elemente. Ovo je rađeno namerno zato što je naš cilj lekcija, njena funkcionalnost i efikasnost za učenike, koliko će se odraziti na

njih, koliko će uticati na njih i koliko će oblikovati njihovu svest da postanu kreativni i civilizovani građani daleko od nasilja, rasizma i drugih sličnih karakteristika koje brutalno narušavaju socijalnu strukturu i njenu koheziju. Uostalom, sve gore navedene vrste pozorišta, koje u našoj metodi nemaju jasne

granice, zasnovane su na dijalogu, diskusiji, izražavanju i razmeni mišljenja. Dajemo prednost i značaj pozorištu u odnosu na druge umetnosti zato što pozorište zahteva energiju i akciju a to je svrha i inovacija ove metode podučavanja društvenog i građanskog vaspitanja: da se pobegne od pasivne i

indiferentne nastave i da se napravi predmet kursa i tematski čas (socijalna prava i obaveze, socijalno ponašanje) koji je lak i prijatan za praćenje, da se pokrenu ne samo um i logika nego i emocije, mašta i osetljivost učenika na ove

pedmete, šireći njihove vidike, angažujući što više njihovih čula, podižući njihove socijalne antene i tako ih oblikujući u aktivne, odgovorne građane, osetljive na opšta društvena pitanja koja proističu iz naših složenih, zahtevnih i možda opasnih vremena.

Bibliografija

- Boal, A. (1979). Theatre of the oppressed. London: Pluto Press.
Freire, P. (1972). Pedagogy of the oppressed. England: Penguin Books.
Gardner, H. (1983). Frames of mind: The theory of multiple intelligences. NY: Basic Books.
Slade, P. (1967). Child drama. England: University of London Press Ltd.
Somers, J. (1994). Drama in the curriculum. London: Cassell Educational Limited.

ΚΕΝΤΡΟ ΣΠΟΥΔΩΝ ΛΑΙΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ

Theatrestudies.gr

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

